

SEYYİD AHMED ÇAPAKÇÛRÎ'NİN MÜRİDİ MUHAMMED İHSAN OĞUZ'A GÖNDERDİĞİ İRŞÂD MEKTUPLARI

Bekir KÖLE*

Özet

Kültürel tarihimizde, tasavvufî ilim ve yaşantısıyla toplumun manevi inşasına katkıda bulunmuş önemli şahsiyetler vardır. Bunlardan bir kısmı eser ve faaliyetleriyle çokça şöhret bulurken; bir kısmı da oldukça sade ve mütevazı yaşantılarıyla göz önünden uzak kalmışlardır. Bu şekilde, fakirlik kisvesine bürünerek toplumdan kendini gizleyen manevî şahsiyetlerden birisi de, son devir Nakşî âlim ve şeyhlerinden Seyyid Ahmed Çapakçûrî'dir. Onun, müridi Muhammed İhsan Oğuz'a gönderdiği irşâd mektupları, tasavvufî konulardaki ilim ve irşâd tecrübesini ortaya koymaktadır.

Oğuz, rüyada iken mana âleminde aldığı söylediği bir işaretle şeyhi Çapakçûrî'ye intisap etmiştir. Bu intisap, tasavvufta başvurulan bir irşâd ve eğitim metodu olan mektubât geleneğiyle gerçekleşmiştir. Bu gelenek, bir kısım şeyhler tarafından müridlere tavsiyelerde bulunmak, tasavvufun inceliklerini öğretmek, onların seyr u sülûk süreçlerini yönetmek ve irşâdlarını sağlamak gibi çeşitli maksatlarla son devirlere kadar devam ettirilmiştir. Şeyh Seyyid Ahmed Çapakçûrî ile müridi Muhammed İhsan Oğuz arasındaki mektuplaşmalar, bunun en önemli örneklerindedir. Oğuz, şeyhi Çapakçûrî'yi görmeden, mektuplaşmayı başlatmıştır. Çapakçûrî de, bu mektuplara verdiği cevaplarla müridinin

* Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, e-mail: bekrkole@hotmail.com..

seyr u sülûkünü tamamlamış ve icâzetini vermiştir. Çapakçûrî, yaklaşık üç yıl içerisinde gönderdiği toplam dokuz mektupta, tasavvuf yolunun esaslarına dair önemli bilgiler de aktarmıştır. İrşâd mektuplarının muhtevasının ortaya konulacağı bu çalışmanın, onun tasavvufî tecrübe ve birikimini göstererek, tasavvuf ilmine önemli katkılar sağlayacağına inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Ahmed Çapakçûrî, İhsan Oğuz, İrşâd, Mektubât.

The Guiding Letters Sent by Sayyid Ahmad Japakjuri to Muhammad Ihsan Oguz

Abstract

In our cultural history, there are important role characters who have been contributed to moral constitution of social life with his practical life of şūfî knowledge. As some of those characters are being renown, some of them are not because of their secluded and humble style of life preference. One of those moral characters, disguising himself as a poor man, is Sayyid Ahmad Japakjuri a scholar (âlim) and şūfî guide (shaik) of Nakshbandiyya Şūfî Order. The letters, send by him to Muhammad Ihsan Oguz who is disciple of the shaik, demonstrates his knowledge and experience on guiding.

Oguz, according to his narration, affiliated to his shaik Japakjuri upon a sign received from transcendent universe that he saw in trance. This affiliation happened with the correspondence tradition which was practiced in the şūfî guiding and education. This tradition proceeded till last terms of şūfîsm for the various purposes such as; to give advices to disciples and teach adroitness in şūfî and to monitor the way of journey (sayr u suluk). The correspondence between shaik Sayyid Ahmad Japakjuri and his disciple Muhammad Ihsan Oguz is one of the most significant samples. Oguz, began writing to his shaik Japakjuri. Upon his reply to his letters, Japakjuri completed guiding process (sayr u suluk) and gave him diplome (ijâzah). Japakjuri composed essence knowledge about basis of şūfî way, in his nine letters during nearly three years.

With the content of correspondence analyzed in this work, we think, the experience and knowledge of shaik was demonstrated that will contribute to the şūfi knowledge.

Key Words: Sayyid Ahmad Japakjuri, Ihsan Oguz, Guiding, Letters.

Giriş

Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s.), İslâm'ı yaymak üzere Mısır, Bizans, İran ve Habeşistan gibi ülkelere mektuplar göndermiştir. Bundan etkilenen sūfîler de, Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)'den itibaren genelde İslâm'ı özelde de onun manevi yönünü anlatmak üzere mektup göndermeyi bir metot olarak uygulamışlardır.¹

Tasavvufta mektuplaşma, manevi eğitim ve irşâd faaliyetlerinin bir yöntemi olarak görülmüştür. Bir kısım sūfîler, dost ve müridlerine nasihat etme ve onların sorularını cevaplama bu yola başvurmuşlardır. Örneğin, İbrahim b. Edhem (ö. 161/778)'in kendisine sorulan sorulara cevap niteliğinde mektuplar yazdığı, ayrıca Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ve Evzâî (ö. 157/774) ile zaman zaman mektuplaştığı nakledilmektedir. Hicri III. ve IV. yüzyıllarda yaşayan sūfîlerin ise mektuplarında dinî nasihatlerin yanı sıra ağırlıklı olarak tasavvufun inceliklerine, bazı makam ve hallerin açıklamasına yer verdikleri görülmüştür.² Tasavvuf çevrelerinde

¹ Ethem Cebecioğlu, "Klâsiklerimiz/VIII "el-Mektûbât" (İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es-Serhendî-971/1564-1034/1624)", *Tasavvuf*, Ankara 2002, Sayı: 9, s. 369.

² Reşat Öngören, "Mektup", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 21. Ebu Nasr es-Serrâc, bu dönem sūfîlerinden Amr b. Osman el-Mekkî, Serî es-Sakatî, İbn Atâ, Ebû Bekir eş-Şiblî, Ebu'l-Hüseyin en-Nûrî, Mimsâd ed-Dîneverî, Zünnûn el-Mısrî, Ebû Abdullah er-Ruzbârî, Yûsuf b. Hüseyin er-Râzî, Yahyâ b. Muâz, Şah b. Şücâ' el-Kirmânî, Ebû Hafs el-Haddâd ve Ca'fer el-Huldî gibi şahsiyetlerin dostlarına, müridlerine ya da birbirlerine yazdıkları mektupların muhtevalarına işaret etmiş; ayrıca Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Ali er-Rûzbârî, Ebû Saîd İbnü'l-A'rabî, Ebû Saîd el-Harrâz, Ürmevî ve Dükkî gibi sūfîlerin mektuplarından bölümler kaydetmiştir. Bu mektuplarla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Ebu Nasr es-Serrâc et-Tûsî, *el-*

müridlere nasihat etmek ve tasavvufun inceliklerini öğretmek amacıyla yazılan mektuplar oldukça yaygındır. Bu tür mektup yazma geleneği, hemen bütün tasavvuf ehli tarafından benimsenmiş, tarikatların yaygınlaşmasından sonra da genellikle uzakta olan müridlerin şeyhle irtibatı bu şekilde sağlanmıştır. Erken dönemlerden itibaren yazılmaya başlayan bu mektupların yüzlerce örneğine rastlanmaktadır. Bu tarzda mektup yazan önemli sûfilere Aynülkudât el-Hemedânî (ö. 525/1131), Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1166), Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî (ö. 656/1258), Necmeddin-i Kübrâ (ö. 618/1221), Ubeydullah Ahrar (ö. 895/1490), Alâeddin Attâr (ö. 802/1400) ve Muhammed Pârsâ (ö. 822/1420)'nin isimleri örnek verilebilir. Şeyhle müridleri arasındaki mektuplaşmaların bir kısmı doğrudan seyr u sülûkle alakalıdır. Mesela, Mevlanâ'nın mektuplarından biri seyr u sülûk erkân ve şartlarını soran bir âlime cevap olarak yazılmıştır. Necmeddin-i Kübrâ'nın, müridi Seyfeddin el-Bâharzî (ö. 659/1261)'ye seyr u sülûkü esnasında yapması gerekenleri mektupla bildirdiği, yaşadığı halleri ve gördüğü rüyaları yine bu yolla tabir ettiği ve Mecdüddin-i Bağdâdî (ö. 616/1219)'nin Şerefeddin el-Belhî (ö. ?)'ye gönderdiği mektuplar bu türdendir.³

İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)'nin yöneticilerle âlimlere ve müridlere yazdığı, tasavvuf meseleleri ve kelâm terminolojisi ağırlıklı mektuplardan sonra Nakşibendî-Müceddidî tarikatında mektubât geleneği daha da yaygınlaşmış ve günümüze kadar gelmiştir.⁴ Bunun XX. Asırdaki en önemli örneklerinden birisi de Harputlu Nakşî ve Hâlidî şeyhlerinden Seyyid Ahmed Çapakçûrî ile müridi Muhammed İhsan Oğuz arasındaki mektuplaşmalardır.

Lüma', thk. Abdulhalim Mahmud- Tâhâ Abdalbâkî Sürûr, Dâru'l-Kütübî'l-Hadis, Kahire 1960, s. 305-317.

³ Öngören, "Mektup", *DİA*, XXIX, 22.

⁴ Öngören, "Mektup", *DİA*, XXIX, 23. Tasavvuf edebiyatında kaleme alınmış "mektûbât" türü eserlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Yusuf Turan Günaydın, "Tasavvuf Edebiyatında Mektûbât", *Hece Dergisi*, Sayı: 114/115/116, Haziran/Temmuz/Ağustos, 2006, Ankara, s. 151- 165.

Oğuz, şeyhi Çapakçûrî'ye, ilk olarak intisap etmek için, sonrasında da seyr u sülûkünü ilerletmeye ve manevi tekâmülünü gerçekleştirmeye yönelik mektuplar yazmıştır. Şeyhine ilk mektubunu dönemin Harput Ulu Camii imamı Hacı Tefvik Efendi (ö. 1371/1951) aracılığıyla iletmiştir.⁵ Oğuz, şeyhine intisabı gerçekleştikten sonra ihtiyaç duydukça haberleşme ve yazışmaya devam ettiğini, şeyhinin de manevi gerekliliğe göre üç, beş veya altı ayda bir kendisine cevap yazdığını kaydetmektedir.⁶

Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin yazdığı irşâd mektupları, müridi Oğuz tarafından muhafaza edilmiştir. Bu mektuplar, Oğuz'un kaleme aldığı, mürişid arayışından ve şeyhi Çapakçûrî ile Ali es-Sebtî (ö. 1287/1870)'nin hayatından da bahsettiği "Mücâhedât-ı Dîniyye" (Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad) adlı eserin içerisinde yayınlanmıştır.⁷ Bu mektupların içeriği, hem müridi Muhammed İhsan Oğuz'un irşâd sürecine ışık tutması hem de bir kısım tasavvuf kavramlarına getirdiği özlü yorumlardan dolayı tasavvuf ilmi açısından önemlidir. Konunun bu yönünü ele almadan önce, mektupların tarafları olan şeyh ve müridinin hayatlarından kısaca bahsetmekte yarar görüyoruz.

1. Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin Hayatı

Tasavvufî fikir ve yaşantısıyla dikkat çeken ancak hakkında yeteri kadar ilmi ve akademik çalışmanın yapılmadığı mutasavvıflardan birisi de Harputlu Nakşî/Halidî şeyhlerinden

⁵ Oğuz, kendi yazdığı bu mektubun içeriği ile ilgili bilgi vermektedir. Bu husustan ileride daha detaylı bahsedileceği için burada kısaca değinilmiştir.

⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 26, 182. Çapakçûrî, gönderdiği mektupların içeriğinde, müridinden gelen mektuplardan bazılarının tarihlerini vermektedir. Buna göre Oğuz, şeyhine, Hicrî 3 Ramazan 1337, 15 Şevval 1337, Safer 1338, 9 Zilkade 1339 (Rumî 15 Temmuz 1337) ve 24 Zilhicce 1339 (Rumî 29 Ağustos 1337) tarihlerinde mektuplar göndermiştir. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 33, 36, 41, 80, 188, 190, 194, 224.

⁷ Oğuz Yayınları (İstanbul, 1993) tarafından yayınlanan bu kitapta, mektupların sadeleştirilmiş şekilleri de yer almaktadır. Mektupların tam muhtevasına bu kitap aracılığıyla ulaşma imkânımız oldu.

Seyyid Ahmed Çapakçûrî'dir.⁸ Halk arasında kendisine “Çapakçurlu Şeyh” veya “Çapakçurlu Efendi” de denir.⁹ Lakabından da anlaşılacağı üzere seyyid olup, soyu Hz. Peygamber (s.)'e dayanmaktadır.¹⁰ Bu nesebinden dolayı kendisini, irşâd mektuplarında “el-Hüseynî” olarak da tanıtmaktadır.¹¹

Şeyh Çapakçûrî, söz konusu mektuplarında tam ismini, “es-Seyyid Ahmed el-Kürdî el-Hüseynî” olarak verir. Müridi Oğuz'un naklettiğine göre Çapakçûrî, 1246/1830 tarihinde, Bitlis vilayetinin Çapakçur ilçesine bağlı Kür (Dikme) köyünde dünyaya gelmiştir.¹² Aslen Bağdatlı olup, dedesi Seyyid Abdülhamîd buradan Çapakçur'a gelmiş ve Kür köyüne yerleşmiştir.¹³

Oğuz, Ümmü Gülsüm Hanımla evlenen Çapakçûrî'nin Tahir ve Abdulhamid isminde iki oğlu ve Fatma isminde bir kızı olduğunu nakleder.¹⁴

Çapakçûrî'de, çocukluğundan beri Allah'ın özel tasarruflarının görüldüğü ifade edilir. Babası Seyyid Muhammed Şemsüddin, onu 12 yaşlarında iken, Hz. Peygamber (s.)'den aldığını söylediği manevi bir

⁸ Bu konudaki yapılan az sayıda çalışmadan bir kaçını için bkz. Hattatzâde Muhammed İhsan (Oğuz), *İki Gavs-ı Enâm: Şeyh Ali es-Sebtî, Seyyid Ahmed el-Kürdî*, İstanbul 1342; Aynı müellif, *Mânevî Cihad*, Oğuz Yay., İstanbul 1993; Karani Arda, “Harput'un Manevi Bekçisi”, *Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Elazığ 2000; Ramazan Muslu, “Bingöllü Bir Hâlidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çapakçûrî (1830-1921)”, *Bingöl Sempozyumu*, Bingöl 10-11 Haziran 2006, (Baskı: Bingöl 2007, s. 125-137.).

⁹ Günerkan Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, ELESKAV Yay., Elazığ 1998, s.167.

¹⁰ Hz. Peygamber (s.)'e ulaşan soy zinciri için bkz. Muhammed İhsan Oğuz, *Arifler Silsilesi*, Oğuz Yay., İstanbul, 2003, IV, 150.

¹¹ Örneğin bkz. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 188, 217; *Arifler Silsilesi*, IV, 217, 219.

¹² Şeyhin “Kürdî” lakabını alması da bu köyde doğmasından dolayıdır. Yoksa etnik kökeni Kürt değildir.

¹³ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s.22; *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*, Oğuz Yay., İstanbul 1993, s.126, 263.

¹⁴ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 181. Çapakçûrî'nin hayatı hakkında yapılan bir lisans tezinde aile fertleriyle alakalı farklı isimlerden de bahsedilmektedir. Bkz. Arda, “Harput'un Manevi Bekçisi”, s. 14.

işaretle, Hâlid-i Bağdadî (ö. 1242/1827)'nin halifelerinden Şeyh Ali es-Sebtî'ye¹⁵ teslim etmiştir.¹⁶ Çapakçûrî, bir taraftan şeyhi es-Sebtî'den manevi eğitimini tamamlarken diğer taraftan da şeyhine bağlı bazı âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Nihayetinde şeyhinin gözetiminde senelerce uyguladığı riyazat ve mücâhede ile seyr u sülûkünü tamamlayıp halife olarak atanmıştır.¹⁷

Şeyhinin vefatına kadar yanında kalıp ona hizmet eden Çapakçûrî, ilk olarak 1310/1892'de Palu'dan ayrılarak Harput'a gelmiştir. Burada 14 yıl irşâd faaliyetlerinde bulunduktan sonra aldığı manevi işaret üzerine, önce 1324/1906'da Siverek'e gitmiş, oradan da 1332/1913 yılında ayrılıp Viranşehir'e geçmiştir. Viranşehir'de iki yıl ikamet ettikten sonra ise 1334/1915'de tekrar Harput'a gelmiş ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır.¹⁸ 24 Rebiülevvel 1340/25 Kasım 1921 tarihinde vefat eden Çapakçûrî, Harput Ulu Camii'nin bahçesinde medfundur.¹⁹

¹⁵ Hâlid-i Bağdadî'nin en büyük halifelerinden biri olarak kabul edilen es-Sebtî'nin hayatı ve tasavvufî kişiliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 9-21.

¹⁶ Çapakçûrî, şeyhine intisabından önce, dağlarda koyun otlatırken kendisine ledün ilminin verilmesini şöyle anlatır: "10-12 yaşında iken, dağlarda koyun otlatır idim. Bir gün dağda bir zâta tesadüf ettim. Bu zât benim bazı ahvalimden sual eyledi. Biraz musahabetten sonra, onun bilcümle ahvalime vakıf olduğunu anladım. O zaman, ancak Fâtîha-yı şerifeyi okuyabiliyordum. İlme fevkalade ihtiyakım vardı. Müşarün-ileyh benim bu ihtiyakımı da anladığı gibi hemen ağzıma tükürdü. Cenâb-ı Hak o anda her bir ilmi kalbime doldurdu." Bu hadiseyi nakleden Oğuz'a göre Çapakçûrî'nin ağzına tüküren, ledün ilminin hocası Ebü'l-Abbâs Hızır (a.s.)'dır. Bkz. *İki Gavs-ı Enâm*, s. 26-27; *Mânevî Cihad*, s. 266.

¹⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s.131-132, 267-268. Çapakçûrî'nin tarikat silsilesinin İmam-ı Rabbanî'ye kadar ulaşan kısmı şu şekildedir: "Ali es-Sebtî el-Pâlûvî → Hâlid el-Bağdadî → Abdullah ed-Dehlevî → Habibullah Cân-ı Cânân el-Mazhar → Seyyid Muhammed Nûr Bedevânî → Muhammed Seyfüddin el-Fârûkî → Muhammed Ma'sum el-Fârûkî → Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî". Silsilenin tamamı için bkz. Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 24-25; *Arifler Silsilesi*, IV, 151.

¹⁸ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 29; *Mânevî Cihad*, s.132-133, 268-269.

¹⁹ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 55; *Mânevî Cihad*, s.158, 288. Çapakçûrî vefatından iki yıl sonra 1923'de, Ulu Camii'nin içerisinde kendisi için inşa ettirilen, üzeri kurşun kubbe ile çevrili bir türbeye nakledilmiştir. Ancak 1969'da resmi bir kararla türbe (bugünkü yeri) olan cami avlusuna nakledilmiştir. Çapakçûrî'nin hem vefatından

Müridi Oğuz'un naklettiğine göre; Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin mücâhede ve ibadet hayatı kemâl mertebesindeydi. Özellikle de, tasavvufî manada inkıta (dünyadan yüz çevirip Allah'a yönelme), iftikar (kendini Allah'a mutlak manada muhtaç hissetme), tecrid (kalbini Allah'tan başka şeylerden uzak tutma), tefrid (Allah'ı şanına layık olmayan sıfatlardan yüce tutma), fenâ (kendi varlığını yok edip Allah'a ulaşma) ve tevhidde zamanında önemli bir dereceye sahipti.²⁰

Geceleri oldukça az uyuduğu ve vaktinin büyük çoğunluğunu tefekkür ve ibadetle geçirdiği ifade edilen Çapakçûrî, sık sık evinin yakınındaki Ulu Cami'ye gider ve oradaki hücrelerinde uzlete çekilirdi.²¹

Hayatı yoksulluk içerisinde geçen Çapakçûrî, sahip olduğu söylenen üstün ahlâk, fazilet ve mütevazılığı sayesinde Harput halkının sevgini kazanmıştır.²² Yine Oğuz'un naklettiğine göre; mütevazı ve sade bir yaşantıya sahip olan Çapakçûrî, eski ama temiz elbise giymeyi tercih ederdi. Hiçbir geliri olmadığı için bulduğu günlük rızıkla geçinirdi. Ancak kendi iradesi dışında bir lütuf ve ihsan olursa geri çevirmeyip alırdı. Hiçbir manevi hâl ve kemâli kendine mâl etmeyen Çapakçûrî, kimseye "Ben âlimim, şeyhim" gibi sözler de söylemezdi. Halkın ilgisinden uzak durmak için yoksulluk kisvesinde kendisini gizlerdi. Sadece tasavvufî açıdan değil ilimde de önemli bir seviyeye sahipti. Kendisine itikadî ve ameli meseleler hakkında soru sorulduğunda, o konuyu hikmet ve incelikleriyle tatmin edici şekilde izah edebilirdi.²³

iki yıl sonraki ilk türbeye yapılan naklinde hem de resmi bir kararla 46 yıl sonra gerçekleştirilen diğer naklinde cesedinin çürümediği ve bunun, bir kısım yakınları ve halk tarafından görüldüğü nakledilmektedir. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s.162-164; *Arifler Silsilesi*, IV, 175- 176, 180; Arda, "Harput'un Manevi Bekçisi", s. 15-16.

²⁰ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 30; *Mânevî Cihad*, s.134, 269.

²¹ Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, s.170.

²² Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, s.169.

²³ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 31-32; *Mânevî Cihad*, s.135-136, 270.

Yine müridi Oğuz'a göre; feyz ve irfan sahibi olan Çapakçûrî'yi gerçek anlamda bilen ve kendisinden istifade eden pek az insan vardı. Onun bu bilinmeyişi, Allah'ın takdir ve iradesi gereğidir. O, kutbiyet, gavsiyet ve ferdiyete gibi önemli manevi makamları kendinde toplamıştı. Ancak insanlar kutbun herkesi kapsayan irşâd ve hidayetinin farkında ve bilincinde değildir. Kutubluk rütbe ve makamında bulunanlar, genellikle kendilerini bildirmezler. İnsanlar da, onların manevi durumlarını bilmezler.²⁴

Çapakçûrî, az sayıdaki müntesiplerinden sadece, Muhammed İhsan Oğuz'a tam hilafet icâzeti vermiştir.²⁵

2. Muhammed İhsan Oğuz'un Hayatı

Şeyh Seyyid Ahmed Çapakçûrî'ye intisap eden önemli âlim ve mutasavvıflardan birisi olan Muhammed İhsan Oğuz, 27 Ramazan 1304/19 Haziran 1887 tarihinde Kastamonu'nun İsfendiyar Bey mahallesinde dünyaya geldi. Annesinin adı Hacer, babasının adı Muhammed Ataullah'tır. Hattatlar diye bilinen bir aileye mensup olduğu için "Hattatzâde" lakabıyla tanındı.²⁶

Oğuz, ilk tahsilini Deveci Sultan ve Yârabcı Hoca mahalle mekteplerinde gördükten sonra Kastamonu İdâdî'sini ve Askerî Rüşdiyesi'ni, ardından Ziyâiyye Medresesi'ni bitirdi. Bu medresenin müderrislerinden eniştesi Ahmed Ziyâeddin Efendi (ö. ?)'den özel dersler aldı. Onun genç yaşta vefatı üzerine çalışmalarını tek başına sürdürerek çeşitli ilimlerde derinleşti. Posta ve Telgraf İdaresi'nde memuriyet hayatına başladı. Bir ara Galatasaray Mekteb-i Sultânî'sinde kâtiplik, askerî rüşdiyede hüsn-i hat ve Türkçe öğretmenliği yaptı. Askerî rüşdiyenin kapanmasından sonra tekrar Posta ve Telgraf İdaresi'ne geçti; burada muhabere memurluğundan

²⁴ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 4- 5; *Mânevî Cihad*, s. 248.

²⁵ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, s. 175.

²⁶ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, s. 389; Sevim Yılmaz, "Muhammed İhsan Oğuz ve Tasavvuf Felsefesi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005. s. 26; Abdurrahman Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 321.

başmüdürlüğe kadar çeşitli kademelerde görev yaptı. 1938'de emekliye ayrılan Muhammed İhsan Oğuz, 3 Ağustos 1991'de vefat etti.²⁷

Küçük yaşlardan beri Allah dostlarına oldukça ilgi duyan Oğuz'un ilk bağlandığı zât, henüz 12 yaşında iken, Kastamonu Ziyâiyye Medresesi müderrisi Naşkibendî şeyhlerinden Hâce Muhammed Evliya (ö. 1319/1902)'dir. Aynı zamanda babasının da şeyhi olan bu zâtın üç yıl hizmetinde ve sohbetinde bulunmuş, hususi teveccühlerine mazhar olmuştur.²⁸ Daha sonra Bursa Orhangazi'de oturan, Nakşibendî olduğu söylenen Şerefüddin Efendi (ö. ?) isimli bir başka şeyhe bağlandı. Ancak bu şeyhin genç denecek yaşta vefatı üzerine irşâdını tamamlayamadı. Daha sonra Ganîzâde diye bilinen Tosyalı Nakşibendiyye şeyhi Mehmed Sâdık Efendi (ö. ?)'ye intisap etti, ancak bu zât da altı ay sonra vefat etti.²⁹

Oğuz'un intisap ettiği şeyhlerden birisi de, uzun gayretler neticesinde rüyasında adının kendisine bildirildiğini söylediği Seyyid Ahmed el-Kürdî (Çapakçûrî)'dir. Oğuz, "Manevi Cihad" adlı kitabında, 1336/1917 yılının mevlid kandilinde gördüğü bir rüyada kendisine "Seyyid Ahmed Kürdî" yazılı bir levha gösterildiğini ve "Bu isim, mürşid ve insan-ı kâmil ismidir" diye seslendiğini kaydeder. Oğuz, kendisine "kutbu'l-aktâb" olarak bildirilen bu zâtın, araştırmaları neticesinde aslen Bağdatlı olduğunu, Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Ali es-Sebtî'nin yanında yetiştiğini, Çapakçur ilçesine bağlı Kür köyünde doğduğu için "Çapakçûrî" ve "Kürdî", Hz. Hüseyin neslinden geldiği için "Hüseyinî" lakabıyla anıldığını ve Harput'ta yaşadığını öğrenir.³⁰ Bunun üzerine, Harput

²⁷ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 389- 390; Yılmaz, "Muhammed İhsan Oğuz ve Tasavvuf Felsefesi", s. 47; Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, XXXIII, 321.

²⁸ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 419-422.

²⁹ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 422- 424; Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, XXXIII, 321.

³⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 31-71; Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, XXXIII, 321. Oğuz, rüyasında ismi ve cisminin bildirildiğini söylediği bu zâtın nerede yaşadığını öğrenmek üzere, Harput Ulu Camii imamı Hacı Tevfik Efendi'ye bir

Camii imamı Hacı Tefvik vasıtasıyla Seyyid Ahmed el-Kürdî'ye sunulmak üzere 11 Mayıs 1919'da bir mektup kaleme alır. Bu mektupta, söz konusu rüyayı arz ederek mana âleminde gördüğü zâtın kendisi olup-olmadığını sorar. Ayrıca enbiya ve evliyanın ruhlarını şefaathçi tutarak, Allah ve Resûlullah namına kendisine gerçeğin bildirilmesini ister. Ancak, her ne kadar mektup kendisine sunulsa da Seyyid Ahmed'den, bu yolun büyüklerinin ruhaniyetlerinden emredilmedikçe bir şey yazamayacağı haberi gelir. Oğuz, tam bir yıl sonra 11 Mayıs 1920'de, beklediği mektubun Seyyid Ahmed'den geldiğini ve böylece şeklî ve manevi bağlılığın gerçekleştiğini ifade eder. Bu tarihten itibaren şeyhinin vefat ettiği 1921 yılına kadar onunla mektuplaşmaya devam eden Oğuz, bu şekilde yüz yüze hiç görüşmeden seyr u sülûkünü tamamlar ve icâzetnâmesini alır.³¹

Oğuz, şeyhi Seyyid Ahmed'in vefatının ardından, kutbu'l-gavs olarak tanımlandığı Seyyid Muhammed Mestûr el-Üveysî (ö. ?)'nin sohbetlerine katılarak kısa zamanda ondan da hilafet aldığını, İmam-ı Rabbânî'nin neslinden Muhammed Ma'sûm Müceddidî (ö. 1079/1668)'den üveysi yolla istifade edip onun bütün manevi birikimini tevarüs ettiğini, son olarak da "yedinci müşidim" dediği Hz. Peygamber'in ruhaniyeti vasıtasıyla 1360/1941'den itibaren eğitildiğini ve bu tarihten sonra diğer bütün şeyhlerle ve din büyükleriyle irşâd yönünden irtibatının kesildiğini kaydeder.³² Oğuz'a göre "Tarikat-ı Ahseniyye" şeklinde isimlendirilen bu yol, Hz.

mektup yazarak rüyasını özetler ve oralarda tanınmış veya tanınmamış 'Seyyid Ahmed Kürdî' adında bir zâtın olup olmadığını sorar. Hacı Tefvik Efendi'den kendisine gelen cevapta ise böyle bir zâtın Harput'ta ve hayatta olduğu müjdesini alır. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 24- 25, 180-181.

³¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 22- 25, 179-181; Memiş, "Oğuz, Muhammet İhsan", *DİA*, XXXIII, 321.

³² Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 433-444; Memiş, "Oğuz, Muhammet İhsan", *DİA*, XXXIII, 322.

Peygamber (s.)'in açtığı yeni bir yoldur ve kıyamete kadar da açık kalacaktır.³³

Tevhid, akaid, tefsir, hadis, fıkıh, siyer, ahlak ve tasavvuf gibi çok çeşitli ilimlerde ihtisas sahibi olan Oğuz, çalışmalarının bir listesini “Arifler Silsilesi” adlı kitabının son cildinde vermiştir. Bu listede Türkçe doksan dört eser bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, orijinal ve sadeleştirilmiş halleriyle birlikte basılmıştır.³⁴

Hayatı boyunca ilim ve tasavvufla iştigal eden Oğuz'un, şeyhi Çapakçûrî gibi şöhretten kaçınarak oldukça mütevazı bir hayat geçirdiği ve kendinde bir varlık görmeyerek enaniyetten çok nefret ettiği nakledilmiştir.³⁵

3. Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin Muhammed İhsan Oğuz'a Gönderdiği İrşâd Mektupları ve İçerdiği Belli Başlı Tasavvuf Kavramları

Seyyid Ahmed Çapakçûrî, müridi Muhammed İhsan Oğuz'a irşâd maksadıyla, ilki 7 Receb 1337/1919 ve sonuncusu 1340/1921 tarihli olmak üzere, toplam dokuz mektup göndermiştir.³⁶ Bu mektuplarla, bir taraftan müridinin seyr u sülûküne yön verip irşâdını gerçekleştirirken, diğer taraftan da tasavvufun bir kısım

³³ “Tarikat-ı Ahseniyye” hakkında detaylı bilgi için bkz. Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 441-444.

³⁴ Kayıtlarda sayısı 94 olarak tespit edilen eserlerinin tam listesi ve basılan eserlerinin orijinal adları ile içerikleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 185-190, 390-396. Basılan eserlerinin belli başlıları şunlardır: 1. Ârifler Silsilesi, 2. Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar, 3. Tasavvuf Öncüleri 12 Büyük Veli, 4. İslâm Düşüncesinde 7 Önemli Konu, 5. İslâm'da Kazâ ve Kader, 6. Şeriat-Tarikat Kavramları Zikir ve Tasavvuf Yolları, 7. Saadet Anahtarı, 8. Dünya ve Âhiret Hayatı, 9. İslâm'da Mübarek Günler ve Geceler, 10. Mufassal Mezheb-i Selef: Selefîyye Mezhebi İlk Müslümanları Örnek Alma Yolu, 11. İslâm İlmihali, 12. Sorular ve Cevaplar, 13. İslâm Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd, 14. Yunus Emre, 15. Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad, 16. 21 Soruda İlmî ve Tasavvufî Gerçekler, 17. İslâm'ın Özü.

³⁵ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 195.

³⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 31- 97, 186- 238.

terimlerine önemli yorumlar getirmiştir. Şimdi, bu mektuplarda müridinin irşâd basamaklarının nasıl gerçekleştiğine değinebiliriz.

3.1. Mektuplarda Muhammed İhsan Oğuz'un İrşâd Basamakları

İrşâd mektuplarının dördüncüsünde, Oğuz'a tarikat eğitimi yaptırmak hususunda şeyhi adına vekâleten, kendisi adına ise asaleten izin verilir. Bu mertebede onun "hilafet-i nâkîsa"³⁷ ile görevlendirildiği anlaşılmaktadır.³⁸ Çapakçûrî, beşinci mektubunda Oğuz'a, zâten ve sıfaten Hz. Peygamber (s.)'in ve silsile büyüklerinin izin ve emirleri üzere icâzet verildiğini, kendisinin de onlar adına icâzet verdiğini belirtir.³⁹ Altıncı mektubunda ise Oğuz'un baştan sona kadar tasavvuf yolundaki seyr u sülûkünün doğruca gerçekleştiğini ve din-i mübinin temeli olarak tanımladığı "Ümmü'l-Küll"⁴⁰ (Müminlerin annesi Hz. Hatice (r.anha) Oğuz'u özel olarak kabul edip saadet fırkasına kaydettirdiğini ifade eder. Ayrıca Oğuz'un tasavvuf yolunun sonuna ve icâzet makamına ulaştığı müjdesini verir.⁴¹

Çapakçûrî, 17 Muharrem 1339/29 Kasım 1920 tarihli yedinci mektubunda ise müridine, birinci icâzetnâmesinin yanında, nasıl okunacağını detaylıca tarif ettiği "hatm-i hâcegân"ı da yazıp gönderir.⁴²

³⁷ Tasavvuf okullarında görüldüğü gibi, halifelik "nâkîsa" ve "tâmme" diye ikiye ayrılır. Hilafet-i tâmme sahipleri şeyh olabilme durumundadırlar. Nâkîsa sahibi olanlarsa, sadece müridlerin derslerini takip ve sülûkünü tamamlamak gibi görevlerle meşgul olurlar. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2005, s. 246.

³⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 47, 199; Muslu, "Şeyh Ahmed Çapakçûrî", s. 133.

³⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 49, 200.

⁴⁰ Muhammed İhsan Oğuz, "Ümmü'l-Küll" ifadesiyle, kadınlardan Hz. Peygamber'e ilk iman eden olması hasebiyle Hz. Hatice'nin kastedildiğini ve bu durumun kendisine ilham yoluyla bildirildiğini ifade eder. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 51- 52, 201.

⁴¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 51- 52, 54, 201, 204.

⁴² Hatm-i hâcegân ve icâzetnâme için bkz. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 65- 72, 211- 218.

Çapakçûrî, dokuzuncu ve son mektubunda, müridi Oğuz'u nefs-i nâtıkadan razıyeye ulaştırdığını haber vererek onun her türlü irşâda layık olduğunu gösteren, 1340/1921 tarihli ikinci icâzetnâmesi olan irşâd icâzetnâmesini gönderir. "İcâzetnâme-i kâmile" (tam icâzetnâme) olan bu belge, Oğuz'un irşâd derecesini tamamlandığını gösterir.⁴³

Mektuplarının tamamında, müridinin seyr u sülûkünü tamamlamasına ve manen terakkisine vasıta olmayı amaçlayan Çapakçûrî, bu sayede bir kısım tasavvuf kavramlarına yorumlar getirerek bu ilme önemli katkılarda bulunmuştur. Mektuplarında ele aldığı belli başlı tasavvuf kavramları şöyledir:

3.2. Zikir

Tasavvufta Hakk'a ulaştıran yolda en önemli esaslardan biri olarak kabul edilen zikir, Çapakçûrî'nin irşâd mektuplarında da üzerinde durduğu mühim konulardandır. Şeyh, ilk mektubundan itibaren müridinden, bir günde 50 istiğfar ve 100- 300 arasında kelime-i tevhid zikrini manasını mülâhaza ederek söylemesini ister. Manası düşünülmeden söylenen zikirde fayda elde edilemeyeceği hususunda da uyarıda bulunur. Ancak zikirde asıl olan, manası olsa da, ilk etapta dilin yardımı olmadan buna ulaşmanın zor olacağını da ekler.⁴⁴ Ayrıca tevhidin dil ile her bir tekrarında manasını sürekli düşünmenin zor olduğunu hatırlatarak, doğruca devam etmek şartıyla başında bir defa manasını mülâhaza etmenin yeterli olacağını söyler.⁴⁵

⁴³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 85- 87, 228, 230. İkinci icâzetnâmenin metni ve tercümesi için bkz. Aynı eser, s. 235- 238.

⁴⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 31, 186. Muhammed İhsan Oğuz'a göre de, kalb ile kelime-i tevhid zikrinde başarılı olamayıp huzuru elde edemeyenler dil ile zikrederek huzuru bulmaya çalışmalıdırlar. Bunun yanında dil ve gönül ile zikredeceğim diye uğraşmaya gerek yoktur. Kalb tamamen sakin ve serbest bırakılmalıdır. Oğuz'un bu hususta şeyhinden etkilendiği söylenebilir. Bk. Oğuz, *Mektuplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul 1994, c. II, s. 305- 306.

⁴⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 37, 191.

Çapakçûrî, zikrin icrasının nasıl olacağını da kısaca tarif eder. Buna göre, tevhidin “Lâ ilâhe” kısmı sağ omuza getirilirken; “İllallah” lafzı, kalbin ortasına kuvvetlice vurulur.⁴⁶

Çapakçûrî, müridinden, ihlâslı olmak şartıyla bir müddet kelime-i tevhid zikrine devam etmesini, sonrasında ise lafza-i celal (Allah) zikrine davet edileceğini söyler.⁴⁷ İkinci mektubundan itibaren de “Allah” zikrine devam etmesini⁴⁸ ve bu zikri kalbe vurdurarak çekmesini ister. Kalbin Hz. Âdem’in kademi, yani makamı olduğunu ifade eden Çapakçûrî, bu zikrin dil ile değil kalb ile yapılması gerektiğini vurgular.⁴⁹

Çapakçûrî, üçüncü mektubunda Oğuz’a, “Allah” zikriyle birlikte yavaş yavaş tevhid zikrini de devam ettirmesi gerektiğini söylerken; “Lâ ilâhe illallah” zikrinin devam dersinin, “Allah” zikri ile latifelerin geçilmesinden sonra olduğunu belirtir. Ancak “nefy ve isbât” da denilen bu zikre daha vakit olduğunu belirtir.⁵⁰

Ona göre, bazı zamanlarda kelime-i tevhidin tekrarında uzuvlarla kalbin birlikte harekete yönelmesi, bu zikrin manasını derinliğine düşünmekten dolayıdır ve ruh yolundan gelir. Her ne kadar bu durum, insanın hızla yükselmesine sebep olsa da, vücudun zayıf düşmesine neden olur. Bu hale karşı zaten, “Allah” zikri

⁴⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 32, 186-187.

⁴⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 32, 33, 187, 188.

⁴⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 34, 189.

⁴⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 34-35, 189. Oğuz, şeyhinin vurguladığı bu zikrin nasıl yapılacağını izah eder. Buna göre; sâlik, nefis latifesinin yeri olan iki kaşının arasından kalbine hayalen bir çizgi çeker, bütün gücü ve duyarları ile bir et parçası olan kalbine ve bu kalbi ile kalbinin hakikatine, kalbinin hakikati ile de “Allah” ism-i celâlinin müsemması Mutlak Bir olan Zât’a yönelir. Nefesini doğal halinde alıp vererek, dilinin hareketinin, kalbinin vuruşlarının etkisi ve ilgisi olmaksızın kalbiyle “Allah, Allah” der yahut kalbinin “Allah, Allah” dediğini düşünür. Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 250, 466.

⁵⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 37, 191.

verilmiştir. Bu zikre devam, hem nefis hem de ruh yolundan ilerlemek üzere vücudu belirli ölçüde besler.⁵¹

Yine ona göre, latifelerin her bir kademinde çekilen “Allah” zikirlerinin sayısında üst sınır yoktur, en azı ise beş bindir. Ancak bu miktar zamanımıza yaramaz.⁵² Şeyh kuvvetli olursa, bu yolda olana az evrâd ile büyük dereceler aldırır. Hatta evrâd olmaksızın, yalnız şeyhin rabıtası ve huzurunda olma mülâhazası bile müride makam ve dereceler kazandırır.⁵³

Çapakçûrî, beşinci mektubunda Oğuz'dan, zikirlerin her yüz adedinin başında “İlâhî Ente maksûdî ve rızâke matlûbî” (Allah'ım maksadım Sensin ve isteğim Senin rızandır) sözünü sıdk ile söylemesini ister.⁵⁴

Çapakçûrî, altıncı mektubunda Oğuz'un vücut latifesinden sonra nefy ve isbât zikri olan “Lâ ilâhe illallah” zikrine nakledildiğini haber verir. Her gün en az üç yüz defa, dil ile kalb arasında, dilin hareketi ve kalbin tasdiki üzere çektiği takdirde bu zikrin, latifelere tesir etmesiyle marifetlere mazhar olacağını haber verir.⁵⁵ Yedinci mektubunda da bu nefy ve isbât zikrinin detaylarını izah eder. Buna göre; kelime-i tevhid iki kısımdan oluşur. Biri nefy (Lâ ilâhe)'dir ve karanlığı giderir; diğeri isbât (illallâh) olup varlığı nurlandırır.⁵⁶ Bundan sonra sâlik için, “fenâ”, “cezbe” ve “kabza” âlemi olmak üzere üç menzil ortaya çıkar. Sâlik, fenâ âleminde “Lâ ilâhe illallah”,

⁵¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 37-38, 191.

⁵² Çapakçûrî, Oğuz'a verdiği evrâd programında, bütün latifler için toplam bin beş yüz adet “Allah” zikri çekmeyi öngörmüş ve bunun en asgari sınır olduğunu ifade etmiştir. Bunu kolaylık için yaptığını söyleyen şeyh, zamanın gereği olarak böyle tavsiye ettiğini söylemektedir. Ayrıca birer hafta arayla latifeleri geçebilmek sadece müridi Oğuz için geçerli olup, onun kabiliyetinden dolayıdır. Oğuz'a göre ise bu kadar az sayıda “Allah” zikri ile tüm latifeleri geçmek ve sonuçlarını elde etmek, şeyhinin manevi tesir kuvvetinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Bkz. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 45- 47, 197- 198.

⁵³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 44- 45, 196.

⁵⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 49- 50, 200.

⁵⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 52, 202.

⁵⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 55, 204.

cezbe âleminde “Allah” ve kabza âleminde de “Hû” zikrine devam eder.⁵⁷

Çapakçûrî, yedinci mektubunda müridinden sultan-ı zikir dediği, murakabe çeşitleriyle meşgul olmasını ister. Ona göre murakabe çeşitleri altıdır: Ehadiyyet, Maiyyet,⁵⁸ Akrebiyyet, Ferdâniyyet, Samedâniyyet ve Vahdâniyyet. Bunlardan ilk ikisi olan ehadiyyet ve maiyyetin zikri, “Lâ Ma’bûde illa Hû”; akrebiyyet ve ferdâniyyetin zikri, “Lâ Maksûde illa Hû”; samedâniyyet ve vahdâniyyetin zikri, “Lâ Mevcûde illa Hû”dur.⁵⁹

Çapakçûrî, yine yedinci mektubunda, dil ile zikrin bazı vakitlerde huzura; huzurun da dil ile zikre engel olduğunu belirtir. Bundan dolayı huzur ehli için dil ile zikre gerek olmadığını, zira böyle kimselerde dilin hareket etmesinin kalbin kapısını kapayacağı ve böylelikle huzurdan uzaklaşmaya neden olacağı uyarısını yapar. Ayrıca bunun, her zerresiyle Allah’ı zikreden bu kimseler için büyük bir bela olduğu tehlikesine dikkat çeken Çapakçûrî, huzura ehil olmayanların dil ile zikre devamını ise gerekli görür. Çünkü onların ancak bu şekilde Cenâb-ı Hakk’ı düşüncelerine getirebildiğini söyler.⁶⁰ Sekizinci mektubunda ise Oğuz’a, bundan sonra esas dersinin, daima huzur olduğunu ve bütün murakabe, hal ve derecelerin bunda bulunduğunu belirtir. Bununla birlikte dilediği zikre devam etmekte de serbest bırakır.⁶¹

⁵⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 56, 205.

⁵⁸ Oğuz’a göre, sâlike öncelikle seyr u sülûkün asli kurallarından olmak üzere her bir latifede ‘Allah’ ve ‘Lâ ilâhe illallah’ zikirleri verilmektedir. Bunların sonuçlarının mümkün olduğunca elde edilmesinden sonra ise ‘ehadiyyet’ ve ‘maiyyet’ murakabesi verilmektedir. Böylece sâlik, murakabe ile fenânın ve fenânın da fenâsına ulaşmaya kabiliyet kazanır. Oğuz, *Mektubat*, Oğuz Yayınları, İstanbul 1996, c. I, s. 385.

⁵⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 57- 58, 206.

⁶⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 59- 60, 207- 208.

⁶¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 74- 75, 220.

3.3. Latifeler

Çapakçûrî'ye göre; Allah, önce çok temiz ve kudsî olarak ruh cevherini yaratmıştır. Onu, "...*Rûh, Rabbimin emrindedir, O'nun bileceği işlerdendir...*"⁶² buyurarak, bilinmekten gizlemiş ve nitelemekten uzak kılmıştır. Allah'ın, bu ruhtan yarattığı ikinci bir cevhere ise "nefs-i nâtika" denmiştir. Cisim, onunla mamur olmuştur. Nefs-i nâtikanın da tek başına ne olduğu bilinmez, sadece kendisiyle ilişkili bir şey vasıtasıyla bilinebilir. Ancak nefsin de her şeyle ilgisi vardır. Mesela; kristal bir bardağa ne renk su doldurulursa, o renkte görünür. Bunun gibi kul da kendi iradesini neye kullanırsa onunla tanınır. Bu nefisle daima cihad etmek lazımdır ki güzel ahlak sahibi olunabilsin. Nefsin şubesi çoktur. Ona karşı acizlik göstermek vesveseye yol açar.⁶³

Çapakçûrî, nefsi bilmenin üç şekilde mümkün olduğunu söyler. Bunlar: Nefsin hakikati itibarıyla, tabiatı itibarıyla ve kendine has özellikleriyle bilinmesidir. Nefsin, iyi-kötü birçok özelliği vardır. Bunlardan birisi, onun, ruh ile cisim arasında vasıta oluşudur. Nefsin rezillikleri vardır ve tabiatı süflidir. Bu nedenle onunla daima cihad etmek lazımdır. Şeyh, nefsin hakikati hususunda bir kısım âlimlerin görüşlerini nakleder. Örneğin Gazalî'ye göre; nefis, ruh, kalb ve akıl, bu dördü, latiftir. Hem mükelleftir, hem muhataptır. Fahr-i Râzî'nin görüşüne göre; ruh, kudsî bir cevher; insanın nefsi ise cismin cevheridir. Cüneyd-i Bağdadî'nin görüşüne göre ise nefis, ikinci bir cevher olup, ona "nefs-i nâtika" denir.⁶⁴

Çapakçûrî, nefsin mertebelerinin altı olduğunu ifade eder. Bunlar sırasıyla: Nefs-i emmâre, nefis-i levvâme, nefis-i mülhime, nefis-i nâtika, nefis-i râziyye, nefis-i marziyye. Şeyhin bu sıralamada, bilinen isimlendirmelerden farklı olarak, "nefs-i mutmainne" yerine "nefs-i nâtika" ismini kullandığı görülmektedir.⁶⁵ Ayrıca esmâ tariki denilen

⁶² İsrâ, 17/85.

⁶³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 84- 85, 227- 228.

⁶⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 86, 228- 229.

⁶⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 85- 86, 228.

tarikatlarda yer alan ve nefsin yedinci mertebesi⁶⁶ olarak kabul edilen “nefs-i kâmile” bu tasnifte yer almamıştır.

Çapakçûrî'ye göre; vücud şehrinin sultanı ruhtur. Nefse binmiş olduğu halde bu şehre hükmeder. Vücutta olan uzuv ve organların tamamı ruhun yönetimi altındadır. Ruh, onları, dinin emirlerine hizmetle yükümlü kılar. Her bir uzuv, yaratılış amacına yönelip o amaca uygun hareket ettiğinde, mürid şeyh vasıtasıyla “Muhammediyü'l-meşreb” olur. Yüce Peygamber (s.)'in feyz pınarlarından akan feyzler, mürşidin gönül olduğundan müridin kalbine ve uzuvlarına ulaşır. O feyzler ile müridin kalbinde nice güzellikler filizlenir. Böylece mürid yavaş yavaş, bazen zevk ile bazen de hüznün ile belli bir ölçüde terbiye olur. Mürid bu derecede iken şeyhinde fânî olur. Bir zaman sonra Allah Resûlü'nde fânî olur. Ondan sonra da Allah'ta fenâ fillah ve bekâ billah ile tahakkuk eder.⁶⁷ Şeyhiyle benzer düşüncelere sahip olan Oğuz'a göre vücud şehrinin sultanı olan ve Allah tarafından üflenen bu ruha, kudsî (insanî) ruh denir. Onun hüküm ve tasarrufu hayvanî ruha yenik olarak meydana gelirse nefsin arzusu üzere; hayvanî ruhu yenerek meydana gelirse hak üzere olur. Zira kudsî ruh, hür ve üstün olduğu zaman daima Allah'ın emirlerine uyma, yasaklarından sakınma özelliklerine sahiptir. Bu bağlamda, tasavvuf ehline göre; kötülüğü emreden nefis, hayvanî ruhun kendisidir. Hayvanî ruh, yapısındaki aşağılık ve hayvanî nitelikleri açığa vurarak insanî ruha karşı çıkar ve direnir. Oğuz, insanî nefis ile insanî ruhu da aynı manada kullanmaktadır.⁶⁸

İmam-ı Rabbânî ve onun yolundan gidenlere göre insan, on latifeden meydana gelmiştir. Bunların beşi emir âleminden olup; kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâdır. Diğer beşi ise halk âleminden olup; nefis ve

⁶⁶ Nefsin yedi mertebesiyle ilgili bkz. Süleyman Uludağ, “Nefis”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 528.

⁶⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 38, 191.

⁶⁸ Muhammed İhsan Oğuz, *Sorular ve Cevaplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul 1995, s. 84- 87, 230- 232.

anâsır-ı erbaa (toprak, su, hava ve ateş)'dir.⁶⁹ Çapakçûrî, latifeler konusunda, Nakşî tasavvuf geleneğine uygun görüşler ileri sürmüştür. Emir âlemine ait "letaif-i hamse"nin⁷⁰ kademi, kozmik rengi ve somatik yeri ile ilgili aşağıda verilen tablo bunu göstermektedir:⁷¹

<u>Latifeler</u>	<u>Kademi</u>	<u>Somatik Yeri</u>	<u>Kozmik Rengi</u>
Kalb	Hiz. Âdem (a.s.)	Sol memenin altında	Sarı
Ruh	Hiz. İbrahim (a.s.)	Sağ memenin altında	Kırmızı
Sır	Hiz. Musa (a.s.)	Sol memenin üstünde	Beyaz
Hafî	Hiz. İsa (a.s.)	Sağ memenin üstünde	Siyah
Ahfâ	Hiz. Muhammed (s.)	Göğsün ortasında	Yeşil

Oğuz da latifelerin kademi hususunda şeyhiyle benzer fikirdedir. Oğuz'a göre de kalb latifesinin veliliğine Hiz. Âdem'in veliliği denir. Ruh latifesinin veliliğine ise Hiz. Nûh ve Hiz. İbrahim'in veliliği denir. Bu latifede fenâyâ eren sâlik, kendinde ve diğerk varlıklarda hiçbir sıfat görmez; bütün sıfatları Allah'da görür. Sır latifesinin veliliği Hiz. Musa'nın veliliğidir. Bu latifede fenâyâ eren sâlik, kendi zâtını Hakk'ın zâtında yok olmuş bulur. Hafî latifesinin veliliğine, Hiz. İsa veliliği derler. Bunun fenâsı Allah'ın selbî sıfatlarında olur. Bu makama eren, Allah'ı bütün zuhur ve tecellilerin ötesinde bilir ve Onun zâtına yönelir. Ahfâ latifesinin veliliği Hiz. Muhammed (s.)'in veliliğidir. Bu latifenin fenâsı, bütün isim ve

⁶⁹ Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Câmiu'l-Usul (Veliler ve Tarikatlarında Usûl)*, Çev.. Rahmi Serin, Pamuk Yay., İstanbul 2005, s. 263- 264.

⁷⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Osman Türer, "Letâif-i Hamse", *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 143.

⁷¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 38-39, 192.

sıfatların tecelli ve zuhurlarının aslı olan zât tecellisi mertebesinde olur. Bu yüce mertebe, zikredilen bütün mertebeleri kapsar. Bu makama erenler, Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanırlar.⁷²

Çapakçûrî'ye göre iki kaşın ortasından kalbe nuranî bir zincir gelir. Ondan ruha, ondan sırra, ondan hafîye, ondan ahfâya varır. O zincir, kalbden alınıp kadem kadem ileri gidilir. Her kademde bir müddet devam edilir. Herhangi bir kademde çarpıntı hali meydana gelir ya da nuru görülürse, zincir o kademden alınıp diğer kademe nakledilir.⁷³

Mürid, manevi keşif halinde iken, latifelerin nur parıltılarının meydana geldiğini ve bunların göğe yükseldiğini müşahede edebilir. Ancak bu haller gelip geçicidir. Bu gibi şeylere önem verilmemeli ve "kabul ettim" deyip geçmelidir. Bu haller doğru olabilir ama asıl önemli olan devamlı olarak Allah'ın rızasını istemektir.⁷⁴

Çapakçûrî'ye göre; latifelerin altıncısı olan 'nefs-i nâtika'nın somatik yeri, iki kaşın arasındadır. Renkler bu makamda birbirine karışır.⁷⁵ Bu makamda zikir, vücudun tamamına vurdurulur.⁷⁶ Latifelerin tamamı kalb âleminde. Çünkü kalb geniş ve sonu olmadığı için hepsini kapsar. Gerek ulvi âlem, gerek süfli âlem tamamıyla kalbedir. Nâtikadan sonra altı latife, bir latife olur. Bu makamda her bir latifede ayrı ayrı zikretmeyi bırakıp, kalbi mülâhaza ederek, bir hayal edişte bin beş yüz⁷⁷ "Allah" zikrini vücudun tamamına vurdurmak gerekir.⁷⁸

⁷² Oğuz, *Mektuplar*, c. I, s. 379.

⁷³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 39, 192.

⁷⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 41-42, 194.

⁷⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 43, 195- 196. Çapakçûrî'ye göre müridi Oğuz, bu makamların hepsini bir defada geçmiş ve ulvi âleme yükselmiştir. Bu durum, Allah'ın lütuf ve yardımcılarıdır ve her sâlike nasip olmaz. Bkz. *Aynı yer*.

⁷⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 46, 198.

⁷⁷ Bu miktar şeyhin müridi Oğuz'a kolaylık olarak verdiği günlük zikir borcudur. Bu zikrin çoğunda sınır olmadığını hatırlatan Çapakçûrî, Oğuz'a vakti ve gücü nispetinde okumasını tavsiye eder. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 47, 198.

⁷⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 46-47, 198.

Yine ona göre, “Lâ ilâhe illallah” zikri, latifelerden kalbe kuvvet verirken; “Allah” zikri, ruha; “Hû” ismi ise sırra kuvvet verir. Keşifler, kalbe; yükseliş, ruhla; Hakk'ın huzuruna ermek ise sırta olur.⁷⁹

Çapakçûrî, manevi yükselişin son sınırının, “sidretü'l-münteha”yı müşahede etmek olduğu görüşündedir. Ona göre; bundan yukarısı, mekân ve nitelikten uzak olan “makam-ı mahmûd” olup, Hz. Muhammed (s.) dışında hiç kimse buraya çıkamaz. Bazı Allah dostlarının, bu makamı müşahedesi vakidir. Ancak bu müşahede, oraya çıkmaksızın ve niteliği bilinmeksizin mümkündür.⁸⁰

3.4. Fenâ ve Bekâ

Sûfiler, fenâ ile kişide yerilmiş sıfatların yok olmasına; bekâ ile de övülen sıfatların kaim olmasına işaret etmişlerdir. Bir kimse, yerilmiş sıfatlardan fânî olursa, onun üzerinde övülen vasıflar belirir; onda yerilen huylar galip olursa, sevilen vasıflar saklı kalır.⁸¹

Çapakçûrî, fenânın farklı tasnifleri üzerinde durur. Ona göre; kalbin fenâsı afakî (dış âlemden), nefsin fenâsı enfûsî (iç âlemden)'dir. Kalb âlemi ulvî, nefis âlemi süflîdir.⁸² Yine başka bir tasnife göre; fenâ üçtür. Bunlar: şeyhte fenâ, peygamberde fenâ ve Allah'ta fenâdır.⁸³ Bu fenâlar, şeyhte fenâ olmanın sonucudur. Peygamber ve Allah aşkının (şevkinin) yolu şeyhten geçer. Bu fenâlardan sonra bekâ ve bekâ billah (Allah ile bâkî olmak) gelir. Fenânın aslı iştiyaktır. İnsan nede fânî olursa, ona nihayetsiz derecede iştiyak duyar.⁸⁴

Allah'ta fânî olmak da üç yönden gerçekleşir: Fiillerin fenâsı, sıfatların fenâsı ve zâtın fenâsı. Tasavvuf yolcusu, önce fiillerinin

⁷⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 57, 206.

⁸⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 87, 229.

⁸¹ Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud-Mahmud b. Eş-Şerif, Dâru'ş-Şa'b, Kâhire, 1989, s. 148.

⁸² Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 42, 195.

⁸³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 43, 61, 195, 208.

⁸⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 83, 226- 227.

varlığından geçer, Hakk'ın fiilleriyle bâkî kalır. Sıfatlarının varlığından geçer, Hakk'ın sıfatlarıyla bâkî kalır. Zâtının varlığından geçer, Hakk'ın zâtıyla bâkî kalır.⁸⁵

Fiillerin fenâsı demek; bu yolun yolcusunun kendi fiillerinin varlığından geçmesi, her iş ve davranışını çirkin görmesi ve Cenâb-ı Hakk'ın fiilleriyle bâkî kalmasıdır.⁸⁶ Bu yola girende önce “nefs-i emmâre” (ısrarla kötülüğü emreden nefis) vardır. Bu emmârenin özelliği, kulun fiillerini râzı olunmayacak, uygunsuz bir hâle sokmaktır. Söz konusu kişi, bu fiilleri bırakıp Hakk'ın rızasına uygun yararlı işler yapar ve nefsanî yönlerini terk ederse,⁸⁷ fiillerin fenâsına ayak basmış olur. Böylece, Cenâb-ı Hakk'a yarar fiiller ile bâkî kalır.⁸⁸ Çapakçûrî'ye göre herkesin zâtı olduğu gibi sıfatları da vardır. Örneğin; zâtı Ali olanın, “efendi”, “ağa” veya “paşa” gibi sıfatları olabilir. Tasavvuf yolunda olan kişi, sıfatlara ilişkin bu gibi şöhretleri ve onlarla ilgili ayrıcalıkları bırakır da yalnız zât ismiyle yetinirse, iç âleminde Hakk'ın sıfatlarıyla bâkî kalır.⁸⁹ Zâtın fenâsına gelince; Hak yoluna koyulan kişi ismini de, kendisini de ve onlarla ilgili ayrıcalıkları da bırakmaya razı olup ortada bir şey kalmaz, yani hiç olursa, iç âleminde Hakk'ın zâtıyla bâkî kalır. Artık bu zâta fenâ erişmez. “Mûtû kable en temûtû” (Ölmeden önce ölünüz)⁹⁰ sırrına mazhar olur.⁹¹ Bu sırra eren, bütün varlığıyla zikreder. Artık tespîh döndürmesine gerek kalmaz. Varlığın her bir zerresi, hitap edilmeye layık olur. Bu mana, ilahi hitaplara vicdanen layık olmak demektir.⁹²

⁸⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 43, 61, 195, 208.

⁸⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61, 208.

⁸⁷ Çapakçûrî, sekizinci mektubunda müridi Oğuz'un nefsinden şikâyet etmesini gerekli bularak, Hakk'a muhabbet edip nefsiyle devamlı savaşmasını ve ona karşı acizlik göstermemesini tavsiye eder. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 75- 76, 220- 221.

⁸⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61, 208- 209.

⁸⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61, 209.

⁹⁰ Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Müessesetü Menâhili'l-İrfân, Beyrut, ts.- Mektebetü'l-Gazalî, Dimaşk, ts., II, 291.

⁹¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61- 62, 209.

⁹² Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 84, 227.

Sonuç

Tasavvufta mektubât geleneği, manevi eğitim ve irşâd faaliyetlerinin bir yöntemi olarak kullanılmıştır. Bir kısım sûfiler, dost ve müridlerine nasihat etmede ve onların sorularını cevaplamada bu yola başvurmuşlardır. Bunun XX. Asırdaki önemli örneklerinden birisi de Harputlu Nakşî ve Hâlidî şeyhlerinden Seyyid Ahmed Çapakçûrî ile müridi Muhammed İhsan Oğuz arasındaki mektuplaşmalardır.

Hâlid-i Bağdadî'nin halifelerinden Şeyh Ali es-Sebtî'nin yanında manevi eğitimini tamamlayan Çapakçûrî, üstün ahlâk, fazilet ve mütevazılığı sayesinde Harput halkının büyük sevgi ve hürmetine mazhar olmuştur. Ancak bu meziyetlerine rağmen kendisinden istifade eden pek az insan olmuştur. Tasavvufî makamı yüksek olduğu gibi ilimde de önemli bir seviyeye sahip olan Çapakçûrî, ehl-i keramet olsa da, bunu izhar etmemiş, halkın ilgisinden kurtulmak için de yoksulluk kisvesinde kendisini gizlemiştir. Onun bu durumu, manevi değerinin herkes tarafından bilinmesine engel olmuştur.

Çapakçûrî'nin tam hilafet verdiği tek müridi, Muhammed İhsan Oğuz'dur. Oğuz, uzun gayretler neticesinde, rüyasında manevi bir işaretle şeyhini görmüş ve yazdığı bir mektupla kendisinden intisap talep etmiştir. Akabinde şeyhinden aldığı toplam dokuz mektupla irşâdını tamamlamıştır. Bu irşâd süreci, yüz yüze hiç görüşmeden tamamlanmıştır.

Çapakçûrî, bu mektuplarla, bir taraftan müridinin seyr u sülûküne yön verip irşâdını gerçekleştirirken, diğer taraftan da bir kısım tasavvuf kavramlarına önemli yorumlar getirmiştir. Bu kavramlardan zikir, latife, fenâ ve bekâ öne çıkmaktadır.

Manası düşünülmeden söylenen zikirde fayda elde edilemeyeceği hususunda uyarılarda bulunan Çapakçûrî, zikirde asıl olanın, manası olsa da, ilk etapta dilin yardımı olmadan buna ulaşmanın güç olacağı görüşünü savunmuştur. Ayrıca tevhidin dil ile

her bir tekrarında manasını sürekli düşünmenin zor olduğunu, doğruca devam etmek şartıyla başında bir defa manasını mülâhaza etmenin yeterli olacağı kanaatindedir.

Çapakçûrî, latifeler konusunda, Nakşî tasavvuf geleneğine uygun görüşler ileri sürmüştür. Emir âlemine ait “letaif-i hamse”nin kademi, kozmik rengi ve somatik yeri ile ilgili sunduğu bilgilerde bu husus görülebilir.

Ona göre; vücud şehrinin sultanı ruhtur. Nefse binmiş olduğu halde bu şehre hükmeder. Vücutta olan uzuv ve organların tamamı ruhun yönetimi altındadır. Ruh, onları, dinin emirlerine hizmetle yükümlü kılar.

Tasavvufta yaygın olarak işlenen, fenâ fi’ş-şeyh fenâ fi’r-rasûl ve fenâ fi’llah düşüncesini devam ettiren Çapakçûrî, Allah’ta fânî olmayı da, fiillerin fenâsı, sıfatların fenâsı ve zâtın fenâsı şeklinde üç yönden ele almıştır.

Netice itibariyle Çapakçûrî’nin söz konusu irşâd mektuplarında yer alan değerlendirmeler, tasavvuf geleneğiyle örtüşmekle beraber, kendine özgü önemli yorumlar da barındırmaktadır..

Kaynakça

ACLÛNÎ, Ebü’l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlü’l-İlbâs*, Müessesetü Menâhili’l-İrfân, Beyrut, tsz.- Mektebetü’l-Gazalî, Dimaşk, tsz., c. II.

ARDA, Karani, “Harput’un Manevi Bekçisi”, *Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Elazığ 2000.

AYDOĞMUŞ, Günerkan, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, ELESKAV Yayınları, Elazığ 1998.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.

___ , "Klâsiklerimiz/VIII "el-Mektûbât" (İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es-Serhendî-971/1564-1034/1624), *Tasavvuf*, Sayı: 9, Ankara 2002.

GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmed Ziyâüddîn, *Câmiu'l-Usul (Veliler ve Tarikatlarında Usûl)*, Çev. Rahmi Serin, Pamuk Yayınları, İstanbul 2005.

GÜNAYDIN, Yusuf Turan, "Tasavvuf Edebiyatında Mektûbât" *Hece Dergisi*, Sayı: 114/115/116, Haziran/ Temmuz/Ağustos 2006, Ankara.

KUŞEYRÎ, Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud- Mahmud b. Eş-Şerif, Dâru'ş-Şa'b, Kâhire 1989.

MEMİŞ, Abdurrahman, "Oğuz, Muhammet İhsan", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2007, c. XXXIII.

MUSLU, Ramazan, "Bingöllü Bir Hâlidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çapakçûrî (1830-1921)", *Bingöl Sempozyumu*, Bingöl 10-11 Haziran 2006. (Baskı: Bingöl 2007, s.125-137.).

OĞUZ, Hattatzâde Muhammed İhsan, *İki Gavs-ı Enâm: Şeyh Ali es-Sebtî, Seyyid Ahmed el-Kürdî*, İstanbul 1342.

___ , *Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad*, Oğuz Yayınları, İstanbul 1993.

___ , *Arifler Silsilesi*, Oğuz Yayınları, İstanbul 2003, c. IV.

___ , *Sorular ve Cevaplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul 1995.

___ , *Mektuplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul, 1994, c. II.

___ , *Mektuplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul, 1996, c. I.

ÖNGÖREN, Reşat, “Mektup”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2004, c. XXIX.

SERRÂC, Ebu Nasr et-Tûsî, *el-Lüma'*, thk. Abdulhalim Mahmud- Tâhâ Abdalbâkî Sürûr, *Dâru'l-Kütübî'l-Hadis*, Kahire 1960.

TÜRER, Osman, “Letâif-i Hamse”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Ankara 2003, c. XVII.

ULUDAĞ, Süleyman, “Nefis”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İstanbul 2006, c. XXXII.

YILMAZ, Sevim, “Muhammed İhsan Oğuz ve Tasavvuf Felsefesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.